

หนึ่งศตวรรษแห่งการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย A Century of Development of Thai University Libraries

นิสาชล กาญจนพิชิต*, มนตรี วิวาสุข, เทพพร มั่งธานี

Nisachon Kanjanapichit, Montree Wiwasukh, Thepporn Mungthanee

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จังหวัดชลบุรี 20131

Faculty of Humanites and Social Science, Burapha University, Chonburi 20131 Thailand

*Corresponding author E-mail: nisachkan@go.buu.ac.th

(Received: May 2 2023; Revised: June 19 2023; Accepted: June 19 2023)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน และเพื่อวิเคราะห์แนวโน้มของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยในอนาคต โดยมีวิธีการวิจัยเชิงเอกสาร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ โดยจำแนกพัฒนาการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นยุคต่าง ๆ ผลการศึกษาพบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยแบ่งออกเป็น 5 ยุค ได้แก่ 1. ยุคห้องเก็บหนังสือ (พ.ศ. 2459-2524) 2. ยุคห้องสมุดอัตโนมัติ (พ.ศ. 2524-2535) 3. ยุคอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนโลก (พ.ศ. 2535-2552) 4. ยุคเครือข่ายความร่วมมือ (พ.ศ. 2539-2564) และ 5. ยุคแบ่งปันความรู้สู่ชุมชน (พ.ศ. 2564-ปัจจุบัน) ยุคที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วและพลิกโฉมห้องสมุดไปจากเดิมมากที่สุด ได้แก่ ยุคอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนโลก เนื่องจากมีเทคโนโลยีที่สามารถเชื่อมโยงถึงผู้ใช้บริการได้อย่างรวดเร็ว ทำให้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยต้องมีการปรับตัวเป็นอย่างมากตามพฤติกรรมของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงไป และไม่เพียงปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการที่เป็นนักศึกษาและบุคลากรในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ยังต้องตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนอีกด้วยเพื่อความดำรงอยู่ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย เนื่องจากลูกค้าในอนาคตของสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยจะไม่จำกัดอยู่แค่นักศึกษาและบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยแต่จะขยายออกไปสู่ชุมชนด้วย

คำสำคัญ : การพัฒนาห้องสมุด; ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

Abstract

This article aims to study the development of university libraries in Thailand from the past to the present and analyze the future trends of university libraries in Thailand through documentary research. Data were also analyzed by studying primary and secondary documents and classifying the development of university libraries into different eras. The results showed that Thai university libraries are divided into five eras: 1) the Library era (AD 1916-1981), 2) the Library Automation era (AD 1981-1992), 3) the Internet Changing World era (AD 1992-2009), 4) the Cooperation Network era (AD 1996-2021), and 5) the Knowledge Sharing to Community era (AD 2021-present). The era that has developed rapidly and transformed libraries from their original form is the Internet Changing World era, as it introduced technology that could connect to users quickly. Consequently, Thai university libraries had to adapt significantly to accommodate the changing behavior of users. Libraries need to adapt not only to meet the needs of students and staff within the universities but also to meet the needs of the community, as university libraries' future customers will extend beyond students and staff to include the community.

Keywords : Library Development; Thai University Library

บทนำ

ห้องสมุดเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมและเป็นภาพสะท้อน การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างต่อเนื่อง การปรับตัวของห้องสมุด ให้เข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุคสมัยจึงมีความ สำคัญที่จะทำให้ห้องสมุดยังคงเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ (อุไรดา ชูพุทธพงษ์, ชลิตา คำหอม และรัชดาพร บุญไมตรี, 2561) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยจัดตั้งขึ้นเมื่อมีการ ก่อตั้งโรงเรียนข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2453 หลังจากทีโรงเรียน ข้าราชการพลเรือนได้รับการสถาปนาเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ห้องสมุดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนจึงเปลี่ยนชื่อเป็นหอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2458

ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีหน้าที่หลัก ในการสนับสนุนการเรียนการสอน ส่งเสริมการวิจัย ทำนุบำรุง ศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการ (สุบิน ไชยยะ, 2559) เมื่อ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยนำระบบคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี สารสนเทศ มาใช้ในการปฏิบัติงานส่งผลให้รูปแบบการบริการ เปลี่ยนไป ซึ่งจะไม่เพียงส่งผลกระทบต่อผู้ใช้บริการเท่านั้นยังส่ง ผลกระทบให้ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุดต้องปรับตัวอีกด้วย (วีระชัย อินทรอนันต์, 2558) องค์ประกอบของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ได้แก่ (สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์, 2521)

1. สถานที่ ห้องสมุดจำเป็นต้องมีสถานที่สำหรับจัดเก็บ ทรัพยากรสารสนเทศ และในปัจจุบันนอกจากเป็นสถานที่สำหรับ เก็บรวบรวมสารสนเทศแล้วยังเป็นสถานที่สำหรับศึกษาค้นคว้า และ จัดกิจกรรมด้วย

2. ทรัพยากรสารสนเทศ ทั้งที่อยู่ในรูปแบบสิ่งพิมพ์ สื่อ โสตทัศน์ และฐานข้อมูลต่าง ๆ

3. บุคลากร ผู้ดำเนินงานห้องสมุด

4. งบประมาณในการดำเนินงานห้องสมุด ซึ่งมีแหล่งที่มา ทั้งจากเงินรายได้ของห้องสมุด งบประมาณแผ่นดินจากรัฐบาล หรือ เงินบริจาค

5. วัสดุ ครุภัณฑ์ สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น โต๊ะ เก้าอี้ ชั้นหนังสือ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

6. การบริการ ทั้งในการบริการโดยตรงแก่ผู้ใช้บริการ ในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศของห้องสมุด และการบริการจัด กิจกรรมเพื่อส่งเสริมการใช้บริการ

เมื่ออินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ทำให้ รูปแบบการใช้ชีวิตเปลี่ยนไป การเข้าถึงข้อมูลมีความสะดวกรวดเร็ว สามารถติดต่อสื่อสารและทำงานผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้ อย่างรวดเร็ว (สุภารักษ์ จูตระกูล, 2559) ทำให้ห้องสมุดจำเป็นต้อง ปรับตัว มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการให้บริการ และ บรรณารักษ์ก็ต้องพัฒนาความรู้ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อ รองรับระบบห้องสมุดที่เปลี่ยนแปลงไป (วิเชียร มั่นแหล่ และธงพล

พรหมสาขา ณ สกลนคร, 2563) นอกจากการปรับตัวทางด้าน เทคโนโลยีสารสนเทศของห้องสมุดแล้ว บทบาทหน้าที่ของห้องสมุด ในยุคใหม่ที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้บริการ ห้องสมุดก็ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปรับเปลี่ยน การใช้ประโยชน์พื้นที่การเรียนรู้โดยวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้ใช้ ห้องสมุดและนำมาปรับปรุงให้สอดคล้องกับความต้องการของแต่ละ ชุมชน การปรับเปลี่ยนบทบาทของห้องสมุดดังกล่าวสะท้อนภาพ สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (จิราภรณ์ หนูสวัสดิ์, 2561) การเปลี่ยนแปลง อย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ในระดับอุดมศึกษาเป็นอย่างมาก ได้แก่ การนำเทคโนโลยีเข้ามา สนับสนุนการเรียนการสอนโดยนำมาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึง ข้อมูล ที่ทำให้การศึกษาค้นคว้ามีความสะดวก รวดเร็ว และกว้างขวาง (นารัตน์ โพธิ์เขียว และจุฑารัตน์ ศรารณวงศ์, 2563) การเรียนรู้ ในปัจจุบันนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในชั้นเรียนแต่สามารถเกิดขึ้นได้ ทุกที่ทุกเวลาและมีรูปแบบการเรียนรู้ที่หลากหลายตามสภาพสังคม และพฤติกรรมของคนในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเทคโนโลยี ที่ส่งผลกระทบต่อการให้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัยดังกล่าวมา ข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาพัฒนาการของห้องสมุด มหาวิทยาลัยไทย เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยน การให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยให้สอดคล้องกับ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน และสร้างแนวทางในการพัฒนา การดำเนินงานห้องสมุดได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ในประเทศไทยจากอดีตถึงปัจจุบัน

2. เพื่อศึกษาการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ของห้องสมุด มหาวิทยาลัยในประเทศไทย

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยและสรุป ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับห้องสมุด

- 1.1 ความหมาย

ในประเทศไทย คำว่า Library ถูกบัญญัติให้ใช้ ว่า “ห้องสมุด” พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมาย ว่า “ห้องหรืออาคารที่มีระบบจัดเก็บรวบรวมรักษาหนังสือประเภท ต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นที่ค้นคว้าหาความรู้” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ในขณะที่ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับห้องสมุดได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ ห้องสมุด หมายถึง แหล่งรวบรวมวัสดุเพื่อการศึกษา ค้นคว้าที่ตรง กับความต้องการของผู้ใช้บริการมีความทันสมัย ได้แก่ หนังสือ

มหาวิทยาลัยนับเป็นองค์กรที่มีความเป็นมายาวนานตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมากกว่าหนึ่งศตวรรษ การศึกษาความเป็นมาในอดีตจะช่วยให้ได้แนวคิดในการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในอนาคต

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 ห้องสมุดมหาวิทยาลัย

Andrews, Wright and Raskin (2016) ศึกษาเรื่อง พื้นที่การเรียนรู้ห้องสมุด : การตรวจสอบห้องสมุดและการลงทุนตามความคิดเห็นของนักศึกษา มีวิธีการวิจัยด้วยการสำรวจวิธีการทำงานของนักศึกษาในห้องสมุด เฟอร์นิเจอร์ในห้องสมุด เทคโนโลยีในห้องสมุด และความต้องการพื้นที่ของนักศึกษา โดยใช้วิธีการประเมินผลจากการพัฒนาการของการออกแบบพื้นที่ของห้องสมุด Mann Library ใน ค.ศ. 2007 เปรียบเทียบการใช้พื้นที่ใน ค.ศ. 2015 โดยใช้วิธีการทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า เมื่อมีทรัพยากรสารสนเทศแบบออนไลน์มากขึ้น พื้นที่ในการจัดเก็บทรัพยากรต้องลดลงและไปเพิ่มพื้นที่ที่สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่ผู้ต้องการมาก เช่น พื้นที่ในการศึกษาแบบกลุ่ม

นวรรตน์ โพธิ์เขียว และจุฑารัตน์ ศราวณวงศ์ (2563) ศึกษาเรื่อง ความต้องการบริการพื้นที่การเรียนรู้ของผู้ใช้บริการสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเหมาะสมต่อการจัดพื้นที่การเรียนรู้ และศึกษาความต้องการของผู้ใช้บริการสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่า การจัดพื้นที่การเรียนรู้ในหลายพื้นที่ยังมีความไม่เหมาะสม เช่น อาคารห้องสมุดที่แยกเป็นสองอาคาร มีทางเข้าออกหลายทาง จึงควรปรับปรุงพื้นที่โดยรวมห้องสมุดเป็นอาคารเดียวกัน นำหนังสือและวารสารเก่าที่ไม่มีการใช้งานออกเพื่อเพิ่มพื้นที่สำหรับผู้ใช้บริการห้องสมุดจึงควรออกแบบและจัดพื้นที่สำหรับให้ผู้ใช้บริการกลุ่ม โดยควรมีบริเวณที่เหมาะสม

3.2 การพัฒนาองค์กร

ภัทรวดี บุญชวน (2555) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพองค์กรเพื่อความเป็นเลิศของเทศบาลนครอ้อมน้อย ผลการวิจัยพบว่า 1) ศักยภาพทางด้านโครงสร้างมีศักยภาพสูงสุดรองลงมาคือ ด้านลักษณะการบริหารงาน ด้านบุคลากร ด้านค่านิยมร่วม ด้านกลยุทธ์ ด้านทักษะ ด้านระบบงาน ตามลำดับ 2) จากการศึกษาวិเคราะห์พบว่า ควรที่มีการพัฒนาศักยภาพในทุกด้านเพื่อความเป็นเลิศของเทศบาลอ้อมน้อย จ.สมุทรสาคร ในอนาคต

ฉันทนา บุญชู (2557) ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของลูกจ้างโรงพยาบาลนครปฐม ตัวแปรที่ศึกษา คือ ปัจจัยด้านการรับรู้บรรยากาศองค์การ จากแนวคิดของ ลิทวิน และสตรองเจอร์ แยกเป็น 9 มิติ กลุ่มตัวอย่าง คือ ลูกจ้างที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลนครปฐม พบว่า ปัจจัยการรับรู้

บรรยากาศองค์การที่เอื้อต่อการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของลูกจ้างโรงพยาบาลนครปฐม ได้แก่ มิติด้านการตัดสินใจ มิติด้านการสนับสนุน การฝึกอบรมและพัฒนา มิติด้านการรับรู้ผลงานและรางวัล มิติด้านความมั่นคงและความเสี่ยง มิติด้านการติดต่อสื่อสาร และมิติด้านความขัดแย้ง ตามลำดับ

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (ปฐมภูมิ) ได้แก่
 - 1.1 ประกาศทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง มาตรฐานห้องสมุด สถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2544
 - 1.2 พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสถาบันวิทยบริการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 25216
 - 1.3 พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งสำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2522
 - 1.4 พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งส่วนราชการในมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทบวงมหาวิทยาลัย พ.ศ.2532
 - 1.5 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยกรุงเทพ พ.ศ. 2533 หมวด 1 บททั่วไป มาตรา 9
 - 1.6 พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 หมวดทั่วไป มาตรา10
 - 1.7 พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล พ.ศ. 2548 หมวด 1 บททั่วไป มาตรา 7
2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากฐานข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่
 - 2.1 หนังสือ วารสารวิชาการ และวิทยานิพนธ์
 - 2.2 เว็บไซต์ google Scholar ThaiJo เว็บไซต์ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ฐานข้อมูล ThaiLISTDC ฐานข้อมูล Academic Search Ultimate
3. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม
 - กึ่งโครงสร้าง เป็นการสอบถามเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารห้องสมุด อาจารย์ และนิสิตของมหาวิทยาลัยที่มีจำนวนนักศึกษาสูงสุด ประเภทละ 5 มหาวิทยาลัย ที่เป็นตัวแทนของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทยโดยจำแนกประเภทตามกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ดังนี้ (สำนักงานปลัดกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563)
 - 3.1 มหาวิทยาลัยรัฐจำกัดรับ ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยนเรศวร มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี และมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

3.2 มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ได้แก่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

3.3 มหาวิทยาลัยเอกชน ได้แก่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยศรีปทุม มหาวิทยาลัยรังสิต มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

4. เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยเครื่องมือเก็บรวบรวม ได้แก่ แบบบันทึกพัฒนาการห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย ประกอบไปด้วยหัวข้อต่อไปนี้

4.1 ประวัติความเป็นมาของห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

4.2 แนวทางการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

5. ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเครื่องมือ 3 เล้า โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบ 3 เล้า ด้านข้อมูล (Data Triangulation)

6. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา และเชิงโครงสร้าง

7. นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาค้นคว้าด้วยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังประเด็นต่อไปนี้

1. พัฒนาการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย

ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยตั้งแต่มีการก่อตั้งห้องสมุดมหาวิทยาลัยครั้งแรก พ.ศ. 2453 จนถึงปัจจุบันสามารถแบ่งพัฒนาการได้เป็น 5 ยุค โดยแต่ละยุคได้นำแนวคิดพัฒนาการมาวิเคราะห์ ดังนี้

ยุคที่ 1 ยุคห้องเก็บหนังสือ (พ.ศ. 2459-2524) ห้องสมุดมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2459 โดยการสถาปนาขึ้นมาจากห้องสมุดโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ให้เป็นหอสมุดหอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในอดีตห้องสมุดมหาวิทยาลัยเป็นเพียงห้องเก็บรวบรวมหนังสือ มีผู้เข้ามาใช้บริการไม่มาก บุคลากรห้องสมุดทำหน้าที่เพียงเฝ้าหนังสือและให้ยืมหนังสือ แต่จากการขยายตัวของมหาวิทยาลัย มีนักศึกษาจำนวนมากขึ้น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องจัดหาหนังสือเข้ามาให้เพียงพอต่อการใช้ในการเรียนการสอน จึงต้องขยายอาคารสถานที่เพื่อรองรับกับปริมาณหนังสือและทรัพยากรสารสนเทศที่เพิ่มขึ้น

ยุคที่ 2 ยุคห้องสมุดอัตโนมัติ (พ.ศ. 2524-2534) พ.ศ. 2524 เป็นยุคที่เริ่มมีการนำคอมพิวเตอร์มาใช้ในการทำงานในห้องสมุดมหาวิทยาลัย โดยเริ่มจากห้องสมุดของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้นำโปรแกรม CDS/ISI เข้ามาใช้เป็นครั้งแรกในการ

รวบรวมรายชื่อวารสาร ในปี พ.ศ. 2530-2531 ห้องสมุดมหาวิทยาลัยประมาณ 20 แห่ง ได้จัดทำบรรณานุกรมของห้องสมุด โดยส่วนใหญ่จัดทำบนเครื่องไมโครคอมพิวเตอร์และใช้โปรแกรม Micro CDS/ISIS ซึ่งยูเนสโกนำมาให้ใช้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย สำนักวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำโปรแกรมห้องสมุดอัตโนมัติ INNOPAC มาใช้เป็นแห่งแรกร่วมกับห้องสมุดคณะ 28 แห่ง ภายใต้ระบบเครือข่ายภายในที่เรียกว่า จุฬาลิเน็ต ต่อมาสถาบันการศึกษาหลายแห่งในประเทศไทยได้พัฒนาโปรแกรมระบบห้องสมุดอัตโนมัติเพื่อใช้งานในห้องสมุดมหาวิทยาลัยเพื่อทดแทนโปรแกรมระบบห้องสมุดอัตโนมัติของต่างประเทศที่มีราคาสูง สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาจึงได้มีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติเพื่อให้สถาบันการศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการใช้งาน และลดค่าใช้จ่ายในการซื้อและบำรุงรักษาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ ซึ่งมีหน่วยงานที่พัฒนาระบบห้องสมุดอัตโนมัติ คือ

1. ALIST (Automated Library System for Thai Higher Education Institutes) พัฒนาโดย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ เป็นระบบบริหารจัดการห้องสมุดอัตโนมัติ

2. LM-Som SookK พัฒนาโดย สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

3. WALAI AutoLib พัฒนาโดย หน่วยวิจัยนวัตกรรมด้านสารสนเทศ สำนักวิชาสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ที่มีการพัฒนาไปสู่การใช้งานผ่าน Application บน Tablet และ Smart Phone รองรับทั้งระบบปฏิบัติการ IOS และ Android เช่น การสืบค้น การยืมต่อ การจอง (จันทร์เพ็ญ กล่อมใจขาว, 2550)

ยุคที่ 3 ยุคอินเทอร์เน็ตเปลี่ยนโลก (พ.ศ. 2535-2552)

เริ่มจากการนำอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ในห้องสมุดมหาวิทยาลัยครั้งแรกโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. 2535 (ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, 2563) จนถึงยุค Web 2.0 ซึ่งเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงของห้องสมุดมหาวิทยาลัยอย่างรวดเร็ว ผลจากการนำอินเทอร์เน็ตมาใช้ในห้องสมุดส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการให้บริการของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทให้ก้าวทันเทคโนโลยีสารสนเทศ และต้องจัดหาทรัพยากรในรูปแบบออนไลน์ บรรณารักษ์ต้องทำหน้าที่ในการฝึกอบรมการสืบค้นสารสนเทศ ให้ความรู้เกี่ยวกับการค้นหาและเลือกใช้สื่อสารสนเทศในรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น พื้นที่การเรียนรู้เริ่มที่จะปรับเปลี่ยนจากห้องเก็บหนังสือเป็นห้องที่ต้องมีคอมพิวเตอร์และพื้นที่ไม่ได้หมายถึงแค่สถานที่แต่พื้นที่การเรียนรู้ทั้งในอาคารสถานที่และยังอยู่ในเว็บไซต์ ฐานข้อมูลออนไลน์ในช่วงแรกเริ่มของเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต คือ Web 1.0 (ค.ศ. 1989-2005) เป็นยุคแรกในขณะอินเทอร์เน็ตกำลังได้รับความนิยม Web 1.0 เป็น

เว็บไซต์ที่นำเสนอข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ด้านต่าง ๆ ที่คนส่วนใหญ่สนใจติดตาม ซึ่งจะส่งเนื้อหาต่าง ๆ ขึ้นหน้าจอกอมพิวเตอร์แต่เพียงอย่างเดียว เป็นการสื่อสารทางเดียว แต่การเปลี่ยนแปลงในการให้บริการเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเข้าสู่เทคโนโลยี Web 2.0 (ค.ศ. 2004-2009) (รุจิเรขา วิทยายุทธภูมิ, 2552) เทคโนโลยี Web 2.0 เป็นการพัฒนาเว็บไซต์ให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารสองทางที่ผู้เขียนเว็บ และผู้ใช้งานสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และแบ่งปันเนื้อหาระหว่างกันได้อย่างกว้างขวาง ก่อเกิดเป็นชุมชนออนไลน์ จึงกล่าวได้ว่า เทคโนโลยีเว็บ 2.0 เน้นการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ใช้เป็นสำคัญ (Stephens & Collins, 2007) นอกจากนี้ยังเน้นการใช้งานเว็บไซต์เป็นพื้นที่ในการทำกิจกรรม โดยไม่จำเป็นต้องติดตั้งซอฟต์แวร์ประเภทอื่นเพิ่มเติมสามารถเข้าใช้บริการที่มีในเว็บไซต์ได้ทันที เทคโนโลยี Web 2.0 จึงได้รับความนิยมและมีการนำมาใช้ในองค์กรต่าง ๆ เพื่อปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการโดยเน้นให้ผู้ใช้บริการเป็นศูนย์กลาง (Casey & Savastinuk, 2006) ดังนั้นเทคโนโลยี Web 2.0 จึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทการให้บริการของห้องสมุด (Miller, 2005) เนื่องจากสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานบริการสารสนเทศของห้องสมุดได้อย่างมีประสิทธิภาพ Web 3.0 (ค.ศ. 2008-2016) เป็นเทคโนโลยีหรือแนวความคิดที่จะพัฒนาการเชื่อมโยงข้อมูลต่าง ๆ บนเว็บไซต์ที่เนื้อหา มีความเกี่ยวข้องกันทั้งภายในเว็บและจากเครือข่ายทั่วโลก โดยมีพื้นฐานของคอมพิวเตอร์ที่มีการประมวลผลด้วยความเร็วสูง การพัฒนาเครือข่ายที่รวดเร็วขึ้น และการจัดเก็บที่มีมากขึ้น และ Web 4.0 (ค.ศ. 2017-ปัจจุบัน) เป็นการเชื่อมต่อของระบบอัจฉริยะในการติดต่อและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เนื่องจากมนุษย์ซึ่งเป็นผู้ใช้ กับเครื่องจักรที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นส่วนตัวมากขึ้น พัฒนาการของห้องสมุดที่มีการใช้เทคโนโลยีตั้งแต่ห้องสมุด 1.0 ถึง ห้องสมุด 4.0 ทำให้สภาพแวดล้อมการทำงานในห้องสมุดมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ดังนั้นห้องสมุดในยุคต่าง ๆ ตั้งแต่ 1.0-4.0 จึงเป็นพัฒนาการที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีเว็บนั้นเอง (ศิริกาญจน์ โพธิ์เขียว, 2561)

ยุคที่ 4 ยุคเครือข่ายความร่วมมือ (พ.ศ. 2539-2564) เป็นยุคที่มีช่วงเวลาคาบเกี่ยวกับยุคที่ 3 ซึ่งเป็นยุคของอินเทอร์เน็ต ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเป็นระยะเวลาต่อเนื่องมาถึงยุคเครือข่ายความร่วมมือซึ่งเริ่มต้นจากการจัดตั้งเครือข่าย Uninet ซึ่งเป็นเครือข่ายความร่วมมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัยในประเทศไทยที่ครอบคลุมทุกภูมิภาคเป็นครั้งแรก หลังจากที่มีอินเทอร์เน็ตและสารสนเทศในรูปแบบออนไลน์เข้ามา ห้องสมุดมหาวิทยาลัยก็ปรับเปลี่ยนจากการจัดหาสารสนเทศที่เป็นตัวเล่มมาจัดหาสารสนเทศในรูปแบบออนไลน์มากขึ้น โดยฐานข้อมูลออนไลน์ที่จัดซื้อมาให้บริการส่วนใหญ่เป็นฐานข้อมูลออนไลน์ที่มีผู้จำหน่ายอยู่ในต่างประเทศ ราคาของฐานข้อมูลออนไลน์แปรผันตามอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ และมีราคาสูงเพิ่มขึ้น

ทุกปี ต้องใช้งบประมาณจำนวนมากในการจัดซื้อฐานข้อมูลออนไลน์เหล่านี้ จึงเกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างห้องสมุดเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับผู้ขายฐานข้อมูลออนไลน์ เครือข่ายความร่วมมือดังกล่าวเมื่อเกิดขึ้นแล้วไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในเรื่องการต่อรองราคาในการซื้อฐานข้อมูล แต่ก่อให้เกิดความร่วมมือในทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ทรัพยากรร่วมกันของสถาบันอุดมศึกษา การจัดการประชุมวิชาการนำเสนอผลงานของบุคลากรห้องสมุดมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยกลุ่มเครือข่ายความร่วมมือของห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีดังต่อไปนี้

1. โครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา หรือเครือข่าย UniNet จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2539 ดำเนินโครงการในการจัดหางจร สื่อสัญญาณความเร็วสูงเพื่อใช้สำหรับเชื่อมโยงเครือข่ายสารสนเทศและการสื่อสารของสถาบันอุดมศึกษา และจัดตั้งเป็นสำนักบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา ได้เชื่อมโยงเครือข่ายเทคโนโลยีสารสนเทศของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ในขณะนั้น 24 แห่ง เพื่อให้สถาบันอุดมศึกษาทั้งในส่วนกลางและภูมิภาคได้เข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศและแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกันได้อย่างเหมาะสมและเพียงพอ (สำนักงานบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา, 2566)

2. ข่ายงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค (PULINET) ข่ายงานความร่วมมือระหว่างห้องสมุดมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค (ข่ายงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค, 2566)

3. โครงการพัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS) เป็นการดำเนินการเชื่อมโยงเครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนกลาง เครือข่ายห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค และสำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัยเข้าด้วยกันบนเครือข่าย UniNet เกิดระบบการใช้ทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เน้นการให้บริการข้อมูลฉบับเต็มในรูปอิเล็กทรอนิกส์ของวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และบทความวิชาการ เพื่อสนับสนุนการศึกษา การค้นคว้า วิจัย สามารถสืบค้นวิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย บทความวิชาการ จากฐานข้อมูลของห้องสมุดมหาวิทยาลัยที่เข้าร่วมโครงการ (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, 2561)

4. ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (อพส.) ก่อตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือของห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน จำนวน 11 แห่ง และได้จัดตั้งเป็นชมรมห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและพัฒนาห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรห้องสมุดร่วมกันระหว่างห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาเอกชน รวมถึงเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและส่งเสริมให้เกิดความก้าวหน้าทางวิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ (ห้องสมุดมหาวิทยาลัยรังสิต, 2558)

จากความร่วมมือกันของห้องสมุดมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดเครือข่ายที่แบ่งปันทรัพยากร ความรู้ทำให้เกิดการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน เครือข่ายของห้องสมุดมหาวิทยาลัยทำให้ทรัพยากรสารสนเทศและบริการต่าง ๆ ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยมีการใช้อย่างคุ้มค่า แต่ยังเป็นการจำกัดเฉพาะบุคคลในมหาวิทยาลัย ไม่ได้แพร่กระจายออกไปยังหน่วยอื่นของสังคม ทำให้ความรู้ที่มีอยู่ยังเข้าถึงได้ยากสำหรับผู้สนใจที่เป็นบุคคลภายนอกมหาวิทยาลัย การจัดสภาพแวดล้อมและช่องทางการเข้าถึงสารสนเทศเพื่อเอื้ออำนวยให้บุคคลภายนอกมหาวิทยาลัยหรือในชุมชนมีความสนใจสามารถเข้าถึงข้อมูลได้

ยุคที่ 5 แบ่งปันความรู้สู่ชุมชน (2565-ปัจจุบัน) เนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้มหาวิทยาลัยต้องปิดการเรียนการสอน ณ ที่ตั้งเป็นเวลากว่า 3 ปี จนกระทั่งสถานการณ์คลี่คลายจึงมีการประกาศเปิดมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ ณ ที่ตั้งในวันที่ 1 พฤศจิกายน 2564 (กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564) หลังจากสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิด-19 คลี่คลายลง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานการให้บริการเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ใช้บริการที่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในระหว่างการปิดห้องสมุดมหาวิทยาลัย เนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้ใช้บริการไม่สามารถเข้ามาใช้บริการในห้องสมุดได้ จึงมีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ทำให้การบริการสารสนเทศมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในห้องสมุดมีทั้งข้อดีและข้อควรตระหนักข้อดีคือ ช่วยให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงสารสนเทศได้สะดวก รวดเร็ว แม้ว่าไม่ได้เดินทางมายังห้องสมุด ข้อเสียคือ ผู้ใช้เคยชินกับการรับบริการโดยไม่ต้องเดินทางเข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ ยังสำนักหอสมุด จันทนาการปฏิสัมพันธ์และใช้สถานที่ของห้องสมุดเป็นพื้นที่การเรียนรู้ได้ไม่คุ้มค่า ห้องสมุดมหาวิทยาลัยจึงต้องเพิ่มบทบาทและขยายการให้บริการไปสู่ประชาชนในชุมชนเพื่อให้ทรัพยากรสารสนเทศและพื้นที่การเรียนรู้ที่มีอยู่ถูกใช้อย่างคุ้มค่า สามารถสนับสนุนการพัฒนาบุคคลทั้งในและนอกระบบการศึกษาได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ

2. แนวทางการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ใช้บริการ และผู้บริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย พบว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยต้องมีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากสภาพแวดล้อมของสังคมและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วและไม่เพียงต้องปรับเปลี่ยนเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการที่เป็นนักศึกษาและบุคลากรในมหาวิทยาลัยเท่านั้น ยังต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นลูกค้ากลุ่มใหม่ในอนาคต เนื่องจากจำนวนนักศึกษามีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะต้องปรับแนวคิดและ

วิธีการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้

1. ด้านนโยบาย การดำเนินงาน ควรมุ่งเน้นการเป็นศูนย์กลางความรู้โดยส่งเสริมการเรียนรู้ในทุกช่วงวัย ทุกช่วงเวลา มีบริการที่ไม่หยุดนิ่ง การสร้างเครือข่ายเพื่อกระจายความรู้ ให้ทันต่อความต้องการในทุกช่วงเวลาของผู้เรียน เสริมสร้างนิสัยรักการเรียนรู้และความต้องการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2. ด้านพื้นที่การเรียนรู้ในอนาคตการเรียนในห้องเรียนจะลดน้อยลง การเรียนจะเป็นแบบออนไลน์จากทุกสถานที่และทุกเวลาที่สะดวก ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่มีบทบาทในการจัดกิจกรรมให้กับนักศึกษาหรือบุคลากรของมหาวิทยาลัยแล้ว ยังมีการจัดกิจกรรมให้กับประชาชนในชุมชนด้วย เช่น จัดกิจกรรมในช่วงวันหยุด หรือตอนเย็นหลังเลิกงานให้กับเด็ก ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ว่างจากการเรียนของเด็กและการทำงานของผู้ปกครอง ทำให้เด็ก ๆ มีนิสัยรักการอ่าน และผู้ปกครองสามารถนำลูกหลานมาร่วมกิจกรรมได้

3. ด้านกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ การประชาสัมพันธ์ ควรนำเทคโนโลยีและสื่อสังคมออนไลน์ เข้ามาใช้ในกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ แสวงหาวิธีการใหม่ ๆ ในการสื่อสารกับผู้ใช้บริการให้ผู้ใช้บริการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้สะดวกในช่องทางที่ผู้ใช้บริการรุ่นใหม่ใช้กันอยู่เป็นประจำ ได้แก่ โซเชียลมีเดียต่าง ๆ

4. ด้านผู้รับบริการ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยควรยอมรับในความหลากหลายของผู้รับบริการ ให้บริการ และจัดบริการตามความต้องการส่วนบุคคล รายกลุ่ม แทนการให้บริการโดยรวมอย่างกว้าง ๆ (กนกกร กมลเพชร และวิรัตน์ สุปัญญา, 2563)

5. แนวทางการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย แนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยในอนาคต ต้องคำนึงถึงรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้ใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงไป ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องสร้างพื้นที่การเรียนรู้ให้เหมาะกับพฤติกรรมของผู้ใช้บริการทั้งที่เป็นนักศึกษา และประชาชนในชุมชน โดยพื้นที่การเรียนรู้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย สามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ พื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ และพื้นที่การเรียนรู้แบบออนไลน์

5.1 พื้นที่การเรียนรู้ทางกายภาพ ได้แก่ อาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม และบรรยากาศในการการเรียนรู้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยจะต้องปรับเปลี่ยนวัตถุประสงค์ของการใช้อาคารสถานที่ จากเดิมที่เป็นเพียงแค่ให้บริการจัดเก็บ รวบรวมสารสนเทศอย่างเป็นระบบ เป็นพื้นที่การเรียนรู้ในรูปแบบที่รองรับกับรูปแบบการใช้ชีวิตของผู้ใช้บริการ ดังนี้ 1) พื้นที่การเรียนรู้เฉพาะรายบุคคล 2) พื้นที่การเรียนรู้แบบกลุ่ม 3) พื้นที่การฝึกฝนปฏิบัติการเพื่อการเรียนรู้ 4) พื้นที่การเรียนรู้ที่เป็นเวทีสำหรับแสดงความสามารถ

5.2 พื้นที่การเรียนรู้แบบออนไลน์ ได้แก่ การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ที่ผู้ใช้บริการเข้าถึงได้อย่างไม่จำกัดเวลา และสถานที่ เพื่ออำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้แบบ ตลอดชีวิต ให้มีความสะดวกรวดเร็วในการเข้าถึงสารสนเทศ สามารถ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งแบบรายบุคคลและแบบกลุ่มผ่านช่องทาง ออนไลน์ต่าง ๆ

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ พบว่า พื้นที่การเรียนรู้จะต้อง มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอตามสภาพแวดล้อมของสังคม และ เทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ของห้องสมุด มหาวิทยาลัยจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอตามสถานการณ์และ ปัจจัยต่าง ๆ ต่อไปนี้ 1) ความต้องการและพฤติกรรมของผู้ใช้บริการ 2) งบประมาณ 3) นโยบายของมหาวิทยาลัย 4) สภาพแวดล้อม ในชุมชน ปัจจุบันจำนวนนักศึกษาในมหาวิทยาลัยลดลงตามจำนวน ประชากรของประเทศไทย คนรุ่นใหม่มุ่งเน้นการทำงานสร้างอาชีพ ตั้งแต่อายุน้อย ทำให้ผู้ที่เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยมีแนวโน้มลดลง อย่างต่อเนื่อง ห้องสมุดมหาวิทยาลัยต้องเพิ่มบทบาทโดยการเข้าหา ผู้ใช้บริการกลุ่มใหม่ที่ไม่ได้อยู่เพียงในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่เป็น ผู้ใช้บริการที่อยู่ภายนอกมหาวิทยาลัยด้วย ห้องสมุดมหาวิทยาลัย ควรต้องจัดกิจกรรมบริการวิชาการให้แก่ชุมชนเพื่อสร้างความ สัมพันธ์อันดีกับประชาชนในชุมชน ก่อให้เกิดความผูกพันจาก กิจกรรมที่ทำร่วมกัน ดังกลุ่มประชาชนในชุมชนเข้ามาเป็นสมาชิก อีกกลุ่มหนึ่งของห้องสมุด ทำให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งเป็นภารกิจที่สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยทุกแห่งควร ตระหนัก เพื่อการสร้างสังคมอุดมปัญญาอย่างแท้จริง

หากจะกล่าวอดีตเป็นบทเรียนเพื่อก้าวสู่อนาคตก็คง ไม่ใช่คำกล่าวที่เกินจริงไปนักสำหรับหนึ่งศตวรรษแห่งการพัฒนา ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในประเทศไทย หากสิ่งที่จะทำให้ห้องสมุด มหาวิทยาลัยสามารถก้าวสู่อนาคตอย่างมั่นคงและยั่งยืนนั้นยังต้อง อาศัยการแบ่งปันเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาห้องสมุด มหาวิทยาลัยในประเทศไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

เมื่อศึกษาการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยแล้ว อาจจะศึกษาพัฒนาการของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในต่างประเทศ เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยให้กว้างไกล มากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กนกกร กมลเพชร และวีรฉัตร สุบุญญ. (2563). ภาพปัจจุบัน ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ ตลอดชีวิต. *วารสารวิจัย สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย*. 13(1): 80-95.
- กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. แนวทาง และหลักเกณฑ์การเปิดสถานที่ทำการของสถาบัน อุดมศึกษา. [online]. เข้าถึงได้จาก : file:///C:/Users/Nisa chon/Down loads/05%20Agenda%203.4%20 Guidelines%20n%20criteria-open%20(%E0%B8% AA%E0%B8%9B.).pdf. 2564.
- รายงานห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค. ธรรมนูญรายงาน ห้องสมุดมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค. [online]. เข้าถึงได้ จาก : <https://www.pulinet.org/about/>. 2566.
- งานสารสนเทศและห้องสมุดสตางค์ มงคลสุข คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. ห้องสมุดไทยสมัยรัตนโกสินทร์. [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://stang.sc.mahidol.ac.th/book fair/Oldweb/Article003part6.htm>. 2552.
- จันทร์เพ็ญ กล่อมใจขาว. ระบบห้องสมุดอัตโนมัติที่ได้รับการ สนับสนุนจากสกอ. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.snc.lib.su.ac.th/sncliblog/?p=49920>. 2550.
- จิราภรณ์ หนูสวัสดิ์. (2561). โทล: 12 ปี ที่ เค พาร์ค สารพัน เรื่องราว หลากหลายความคิดว่าด้วย การเรียนรู้ พื้นที่ การเรียนรู้ และนวัตกรรมห้องสมุด. *วารสารสารสนเทศ*. 17(1): 223-228.
- ฉันทนา บุญชู. ปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ ของลูกจ้างโรงพยาบาลนครปฐม. [online]. เข้าถึงได้ จาก : <https://journal.oas.psu.ac.th/index.php/asj/article/view/703/687>. 2557.
- ดำรงค์ กันธิมูล. (2549). การพัฒนาองค์การของสถานศึกษา ขึ้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. *วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*.
- ธาดาศักดิ์ วชิรปรีชาพงษ์. (2534). *หลักบรรณารักษศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- นวรรตน์ โพธิ์เขียว และจุฑารัตน์ ศราวณวงศ์. (2563). ความ ต้องการบริการพื้นที่การเรียนรู้ของผู้ใช้บริการสำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. *วารสารบรรณศาสตร์ มศว*. 13(1): 38.
- บัญญัติ แก้วส่อง. (2545). *องค์การ: การจัดการและการพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อักษราพัฒนา.

- ประวัติระบบห้องสมุดอัตโนมัติในประเทศไทย. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://pioneer.netserv.chula.ac.th/~vduangna/lec04.pdf>. ม.ป.ป.
- ภัทรวิทย์ ขวนบุญ. (2555). การพัฒนาศักยภาพองค์การเพื่อความ เป็นเลิศของเทศบาลนครอ้อมน้อย จ.สมุทรสาคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ ในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร. ประเภทของห้องสมุด. [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=12&chap=2&page=t12-2-infodetail10.html>. 2566.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. (2520). การใช้ห้องสมุด. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- _____. (2538). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2538. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- รุจิเรขา วิทยาอุทกกุล. (2552). การจัดการความรู้: ประสบการณ์ ของห้องสมุดสตางค์ มงคลสุข. โคมทัศน์. 30(2): 3-9.
- วิเชียร มั่นแหล่ และธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร. (2563). การพัฒนาห้องสมุดมหาวิทยาลัยสู่ห้องสมุดอัจฉริยะ. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช. 12(1): 212-219.
- วีระชัย อินทรอนันต์. (2558). การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และ ผลกระทบต่อห้องสมุดมหาวิทยาลัยในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.
- ศิริกาญจน์ โพธิ์เขียว. (2561). เทคโนโลยีเว็บสู่ห้องสมุด มหาวิทยาลัย 4.0. วารสารสารสนเทศ. 17(2): 9-22.
- ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, Telecom Journal. 1 ทศวรรษ อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย. [online]. เข้าถึงได้จาก : https://oer.learn.in.th/search_detail/result/177072. 2563.
- สำนักงานบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา. โครงการเครือข่ายสารสนเทศเพื่อพัฒนาการศึกษา. [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://www.uni.net.th/about-uninet/>. 2566.
- สำนักงานปลัดกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. สถิติอุดมศึกษา. นักศึกษา บุคลากร และสถานศึกษา. [online]. เข้าถึงได้จาก : <http://www.info.mua.go.th/info/>. 2563.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. โครงการ พัฒนาเครือข่ายระบบห้องสมุดในประเทศไทย (ThaiLIS). [online]. เข้าถึงได้จาก : https://www.nstda.or.th/home/knowledge_post/thailis-thai-library-integrated-system/. 2561.
- สุทธิลักษณ์ อำพันวงศ์. (2521). การใช้บริการห้องสมุดและการเขียนรายงานการค้นคว้า. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุบิน ไชยยะ. (2559). กลยุทธ์การบริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัย เพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตของนิสิต นักศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภารักษ์ จูตระกูล. (2559). ครอบคลุมกับการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล (Digital Literacy) ของดิจิทัลเนทีฟ (Digital Natives). วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. 11(1): 132-151.
- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยรังสิต. ความร่วมมือระหว่างห้องสมุดสถาบัน อุดมศึกษาเอกชน (อพส.). [online]. เข้าถึงได้จาก : <https://library.rsu.ac.th/seminar30/>. 2558.
- อุไรลดดา ชูพุทธพงษ์, ชลิตา คำหอม และ รัชดาพร บุญไมตรี. (2561). การจัดการเชิงกลยุทธ์ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชภัฏนครราชสีมาที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน. รมยสาร. 16(1): 138-140.
- Andrews, C., Wright, S. E., & Raskin, H. (2016). Library learning spaces: Investigating libraries and investing in student feedback. *Journal of Library Administration*. 56(12): 647-672.
- Bennis, W. G. (1969). *Organization Development: Its Nature, Origins and Prospects*. Mass: Addison-Wesley.
- Casey, M. E., & Savastinuk, L. C. Library 2.0: Service for the next-generation library. [online]. available : http://lj.libraryjournal.com/2010/05/technology/library-2-0/#_. 2006.
- Fordyce, J. K., & Weil, R. (1971). *Managing with people; a manager's handbook of organization development methods*. Reading. Mass: Addison-Wesley.
- Miller, P. Web 2.0: Building the new library. [online]. available : <http://www.ariadne.ac.uk/issue45/miller#2>. 2005.

Stephens, M., & Collins, M. (2007). Web 2.0, library 2.0, and the hyperlinked library. **Serials Review**. 33(7): 253-256.

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี